

Др Галиб Шљиво, научни савјетник
Институт за историју у Бањалуци, Бенешева 14

ПРИЛИКЕ У СЈЕВЕРНОЈ БОСНИ ШЕЗДЕСЕТИХ ГОДИНА XIX ВИЈЕКА

Аустријска конзуларна агенција, која је 1863. премјештена из Бањалуке у Бихаћ, поново је наставила свој рад у Бањалуци 1865. године. Послове конзуларног агента у Бихаћу водио је Антон Си-лић, а извјесно вријеме и Паул Реглиа који је неколико мјесеци становао у Заваљи. Вјероватно се преселио у Заваљу зато да би смањено трошкове издржавања агенције. Изгледа да није био регуларно плаћање трошкова становања у Бихаћу, што је био повод да бихаћки кајмакам Реуфбег затражи 10. августа 1865. од Оточке кордонс-команде да посредује да канцелар Реглиа подмири кирију за четири мјесеца. Наиме, кућа у којој је становао аустријски конзуларни агент, а која је припадала Хуси Салиходићу, била је четири мјесеца празна јер конзуларни агент није отказао стан; нити је платио кирију која је мјесечно износила 3 форинте и 12 крајцара).¹ Вјероватно је овај спор био брзо ријешен пошто му се губи траг у конзуларној архиви. Било је то вријеме кад су у Бечу већ одлучили да конзуларну агенцију премјесте из Бихаћа у Бањалуку. С промјеном мјеста конзуларне агенције био је замијењен и конзуларни агент.

У понедељак 14. септембра 1865, нови конзуларни агент капетан Станислав Драганчић стигао је у Стару Градишку. Сљедећег дана су га у име бањалучког кајмакама Али Риза-паше² посјетили велики градишког мудира и бањалучки кадија Ахмед Хамди-ефендија. Потом су у сриједу 16. септембра стигли у Градишку бербирски мудир и чланови меџлиса да би пратили аустријског агента од Старе Градишке у Бербир, што су учинили и официри градишког гарнизона. Кад су стигли у Бербир, мудир је одмах послао гласника у Бањалуку да о томе обавијести кајмакама, а потом је Драганчић наставио пут до Бањалуке. На пола сата хода пред Бањалуком

¹ Архив Босне и Херцеговине (даље АБХ). Аустријски генерални конзулат Сарајево (даље АУГКС), К 112, 1865/865, Бихаћ 10. августа 1865.

² Хамдија Капићић, *«Застава» о Босни и Херцеговини*, «Свјетлост», Сарајево 1953, 165, 30. марта 1869. Бањалучки мутесариф Али Риза-паша стигао је у Бањалуку прије седам година; Исто, 165. «Кад је стигла Али-паша бањалучком вијест, да се Осман враћа (а он је његов љубимац) даде оном телеграфском чаушу, што му је донесе, од силне радости, дукат. А какав је иначе тврда, душе ми, објесио би се за дукат».

сачекали су га коњаници под командом бимбаше Исмаила који су му сачинили пратњу, а кајмакам му је послао своју екипажу тако да се у њој довезао у Бањалуку. То је учињено зато да би његов долазак изазвао код Бањалучана упадљивији и свечанији утисак. Истог дана кад је стигао у Бањалуку Драганчић је обавијестио камакама да му жели предати »векиалет ферман«, па је кајмакам одредио да се 16. септембра 1865. обави предаја акредитивног писма пошто је управо тога дана засједао мецлис. У подне је кајмакам послао своју екипажу по конзуларног агента. У разговору који је уследио после свечане предаје »векиалет фермана«, Драганчићу је у мецлису саопштено да му још није обезбијеђен одговарајући стан, али да је Арбанас Георг Зита понудио просторије на привремено коришћење аустријској конзуларној агенцији, тј. за вријеме док јој се не нађе стални конак. Већ следећег дана била је Драганчићу понуђена једна кућа за конзуларну агенцију, али је он није прихватио јер је установио »да му је у њој немогуће становати ма и једну минуту«.³ Драганчић је посјетио и војног команданта миралаја Ахмедбега. Обојица представника власти, кајмакам Али Риза-ефендија и миралај Ахмедбег, већ су му сутрадан узвратили посјету, а пратило их је неколико штапских официра и градских првака. Том приликом је кајмакам рекао Драганчићу да му је за конзуларни конак застално одређена кућа коју је заузео бимбаша Али-ефендија, па је Драганчић прихватио понуду и одмах се уселио у ту кућу.

Конзуларни агент Драганчић је стигао у Бањалуку у вријеме када су у Босанском ејалету вршене административне промјене, које су иначе већ биле спроведене у осталим ејалетима Царства.⁴ Ферман о увођењу реформи објављен је 11. јуна 1865. у Сарајеву, па су Босна и Херцеговина са Новим Пазаром од тада чинили нови Босански вилајет који је стављен под управу Шерифа Осман-паше,⁵ дотадашњег валије Босанског ејалета. Омер Февзи-паша је био војни командант овог вилајета, па је током јуна и јула обилазио Нови Пазар да би извршио инспекцију војске; у Сарајево се вратио 7. јула 1865. године.⁶ Послије обнародовања фермана приступило се његовој практичној примјени у свим дијеловима вилајета. О начину на који је то изведено у Бањалуци, Дра-

³ АБХ, АУГКС, К 113, 1163/865. Капетан Станислав Драганчић Стефану Јовановићу, Бањалука 16. септембра 1865.

⁴ О организацији и уређењу Босанског вилајета, вид. Ахмед С. Аличић, *Уређење Босанског ејалета од 1789. до 1878. године*, Оријентални институт у Сарајеву, Посебна издања, XI, Сарајево 1983, 82 и даље.

⁵ Haus Hof — und Staatsarchiv Wien (dalje HHStA W), Politisches Archiv XXXVIII/Generalkonsulat Sarajevo (u daljem tekstu P. A.) XXXVIII/GKS), К 165, Сарајево 20. јуна 1865; А. Аличић, *нав. дјело*. Владислав Скарић, *Сарајево и његова околина од најстаријих времена до аустро-угарске окупације*, Сарајево 1937, 224; овај ферман је донесен у Сарајеву 9. јуна 1865, а прочитао га је Јусуф Акиф-ефендија. Валија је био истовремено и шеф војне и цивилне управе.

⁶ HHStA W, П. А. XXXVIII/GKS, Сарајево 8. јула 1965.

ганчић је обавијестио Генерални конзулат 1. децембра 1865; у политичкој управи спроведен је досад једино нов начин прикупљања пореза и других дажбина, а тај задатак је пренесен на кнезове; дотад су порезе и дажбине прикупљале заптије. Овом одредбом је становништво ослобођено многих невоља пошто су заптије вршиле разна безакоња у самовољи којом су вршиле прикупљање намета, а такође су и влади смањени трошкови јер више није морала плаћати заптије.

На челу одбора који се називао мецлис стајали су кнезови; они су били дужни да прикупе све врсте дажбина и да их лично предају властима. За тај посао су добијали по десет пјастера и три наднице од сваке куће. Народ је био задовољан овом мјером, али је још увијек постојао велики утицај буљубаше не само на народ него и на саме кнезове.

Реформа се највише осјетила у судству: већ 1865. године образовани су идаре, бинаед и хукук, мецлис, а у те судове су уведени и хришћани с правом гласа. Тужитељ је морао да преда своју тужбу у мецлис, па уколико мецлис прихвати тужбу, тужитељ је морао платити таксу од 20 пара на тескеру којом се оптужени позива пред суд. Тужитељ је лично уручивао тескеру оптуженом у присуству двојице свједока. Оптужени је био обавезан да смјеста дође у мецлис на расправу. Ако то не би учинио, онда је или губио парницу или га је заптија службено приводио, али је у том случају морао да плати таксу од два пјастера на свако пола сата хода удаљености. Све ове уредбе чиниле су свакако напредак у односу на претходно стање. Међутим, поједини мецлиси, а посебно бинаед, били су толико претрпани судским споровима да су странке често данима узалуд чекале на ред. Хришћанско становништво је било задовољно овом реформом; од тада су хришћански поданици Турског Царства могли свједочити на суду, па и против муслимана, што по Драганчићевом извјештају Генералном конзулату није било по вољи муслиманима.

Драганчић је уочио да се сви канцеларијски послови у бањалучкој кајмакамији обављају уредно и према прописима. За шта је био заслужан управо кајмакам. Сједнице мецлиса су одржаване сваког дана изузев петка и недјеље. Кајмакам је лично предсједовао идаре мецлису, а канија бинаед мецлису, али је кајмаком потврђивао одлуке бинаед мецлиса. Исто је било и са одлукама хукук мецлиса.⁷

У Сарајеву су се дешавале промјене које су пажљиво пратили аустријски конзуларни намјештеници, и то не само у административној управи ејалетом. Канцелист Реглиа је писао грофу Менсдорфу у Беч о тим промјенама: »Истина, пљачке ни убиства нису на дневном реду, како пишу неки листови. Напротив, влада толика

⁷ АБХ, АУГКС, К 114, 1452/1865, Бањалучка 1. децембра 1865; упор. А. Аличић, *нав. дјело*, 140.

сигурност у градовима да се кућна врата не затварају ни ноћу — задивљујућа ствар у једној веома сиромашној земљи... Не може се порицати ни то да сурови вјерски фанатизам изчезава из дана у дан.«⁸ Насупрот овако повољним оцјенама у вези са промјенама у Босанском вилајету које је уочио канцелист Реглиа било је и случајева који су више одговарали дотадашњим нетрпељивим односима. О једном таквом случају извијестио је Драганчић 5. октобра 1865; а ријеч је о убиству аустријског поданика Антонија Михаљевића из околине Сплита кога је у Бањалуци убио Махмуд Уипекли. То се догодило овако: у прољеће 1864, као што је било уобичајено сакупили су се надничари у раним јутарњим часовима, то јест у вријеме кад су се отварале радње и дућани, на мјесту гдје су долазили земљопосједници да траже надничаре. Ту је дошао и Михаљевић од кога је Уипекли тражио да му ради за 3 пјастера на дан, а Михаљевић је тражио 6 пјастера. У погађању су се посвађали, па му је Михаљевић одбрусио: »... ниси ти ио љувевог круха да тежака тако плаћати мислиш«. Онда га је Махмуд напао и почео тући, а Михаљевић се отргао и почео бјежати кроз чаршију. Махмуд је трчао за њим и гађао га камењем. Успио је да га погоди тако да је Михаљевић пао, а крв му је потекла из носа, ушију и уста. То се догодило пред дућаном хаџи-Хусеина Шибића, који је све то мирно посматрао пушећи чибук и чак је подвикнуо на Михаљевића: »Бижи из пред мога дућана јер ћу те поперлајсати.« Михаљевић је успио да се подигне и да тетурајући стигне до војног љекара Абдулах-ефендије који му је пружио помоћ, али је он ипак умро послје 48 сати. У овом случају је поведена судска истрага. У меџлису су свједочили Анте Брзовић, Саво Милић, Јосо Делић, Али Шаћир и Илија Кезић, али су сви изјавили да нису ништа видјели, па је Драганчић закључио да лажу. Слично је изјавио и хаџи-Хусеин Шибић. Потом су у меџлис позвани очевици Исо Цвитковић, Јуре Лабић и Мато Шаро. Једино је Мато Шаро дао другачији исказ и тако се својим свједочењем супротставио хаџи-Хасану Шибићу. Суд није могао донијети пресуду, па је истрага настављена.⁹

Послије реформисања Босанског вилајета, великодостојници су чешће обилазили његове поједине крајеве. Сјеверни дио вилајета био је под већим надзором од осталих. Лива Ахмед-паша обишао је сјеверну границу у марту 1866, и боравио у Бањалуци 4. марта. Приређен му је свечан дочек: у сусрет му је изишао ескадрон коњице и батаљон пјешадије, кајмакам Али Риза-ефендија, миралај Ахмедбег са штабским официрима и већи број угледних Бањалучана. Аустријски конзуларни агент га је посјетио 6. марта, а Лива-паша му је следећег дана узвратио посјету. Аустријски конзул није успио да сазна циљ посјете овог високог војног лица Бањалуци; претпостављао је да је у питању нови распоред

⁸ HHStA W, P. A. XXXVIII/GKS, K 165, Сарајево 8. септембра 1865.

⁹ ABX, AYGKS, K 113, 1260/865, Бањалука 5. октобра 1865.

војних јединица. Ускоро су два батаљона пјешадије упућена из Бањалуке у Монастир (Битољ). Није се знало због чега је то учињено, тим прије што се говорило да ће у Бањалуци бити саграђена касарна чија ће вриједност износити 160.000 пјастера.¹⁰

И валија Шериф-Осман-паша је повремено обилазио Босански вилајет, па су га у Бањалуци очекивали у петак 13. октобра 1865. Драганчић је намјеравао да подизање аустријске заставе обави управо у вријеме кад се валија буде налазио у Бањалуци, па је одлучио да то учини у недјељу 15. октобра. О томе је обавијестио и кајмакама,¹¹ али нисмо могли наћи извјештај да ли је то и учињено. Валија је дошао у Бањалукy ради спровођења новог административног уређења, али и ради почетка радова на изградњи путева.

У бањалучкој кајмакамији је започета градња више путева и мостова. На миљу удаљености од Бањалуке, у правцу Бербира на Врбасу, подизан је мост преко кога је водио друм према Дервенти.¹² У том циљу је Али Риза-паша добио наредбу 20. јуна 1866. да одмах обиђе Бербир, Дервенту и Тешањ. Колико је наређење било хитно види се по томе што је кајмакам већ 21. јуна отпутовао у Бербир. У Бањалуци га је замјењивао Хаџи Назифага који је уживао велики углед међу бањалучким грађанима. Изгледа да је кајмакаму било наређено да обиђе већа мјеста бањалучке кајмакамије да би убрзо и прикупљање војске мувасафа (резерве), а исто је спроводио и његов замјеник у Бањалуци. Хаџи Назифага је 22. јуна позвао све мухтаре и кнезове из Бањалуке и околице и наредио им да попишу сва лица која су способна за војску. Осим тога је надгледао да се убрзају радови на изградњи пута од Бањалуке до Травника који је био трасиран долином Врбаса. Становништво Бањалуке је одређено да гради друм, било је потребно много радне снаге пошто је требало довлачити шљунак и камен за насипање великих дионица друма. Тако су од 19. до 23. јуна 1866, готово сви Бањалучани изишли да раде на друму: »старо и младо, господар и слуга, од првог до посљедњег чиновника — тако да је град био потпуно празан а чаршија затворена«.¹³ И иначе је био обичај у Босни да сви учествују кад се граде друмови.

Друмови су подизани и оправљани готово у свим дијеловима Босанског вилајета; о чему су се посебно бринули кајмаками. Тако је бихаћки кајмакам Реуфбег надзирао градњу друмова у свом округу. Он је 16. маја био у Босанској Костајници и отуда послао писмо конзуларном агенту у Бањалуци. »Ја желим у интересу обострански предложника турске и аустријске Костајнице, да се на малој Уни код Растели у Костајници један Мост начини, на којим би и кола могла амо и тамо прогји. Ми кабулимо вас трошак

¹⁰ АБХ, АЧГКС, К 116, 343/1866, Бањалука 8. марта 1866.

¹¹ АБХ, АУГКС, К 113, 1247/865, Бањалука 10. октобра 1865.

¹² Исто, Бањалука 8. марта 1866.

¹³ ННStA W, P. A. XXXVIII/GKS, К 171, Бањалука 23. јуна 1866.

на нас примити и кроз наше подајнике тај мост начинити, и опет кабулимо ако би аустријска Влада са нашом трошкове на поли хотила примити. Зато Вас умољавамо да се обратите на спадајућу владу да би се тај мост наскоро начинио.«¹⁴ Драганчић је прослиједио писмо Генералном конзулату у Сарајеву, али у архивима нема трага да ли је оно упућено надлежнима у Беч. Аустрија, која је тада била у рату с Пруском, вјероватно није у том тренутку могла расправљати о градњи моста на Уни. Побједу аустријске војске 24. јуна код Кустоце (Custoza) и 27. јуна 1866. код Находа (Nachod) и Минховог Храдишта (Münchengrätz) објавио је конзуларни агент Драганчић истицањем »побједничке заставе«. Вијест се брзо проширила у Бањалуци, па су се аустријски поданици одмах сакупили и изабрали делегацију од 12. људи која је под вођством бањалучког учитеља Трифунковића отишла у конзуларну агенцију и честитала побједу. Пред зградом су гласно узвикнули три пута да живе аустријски цар и аустријска војска. Замјеник кајмаками пређу у ранг мутесарифа, мудире у кајмакаме, вицемуцији за побједу аустријске војске, али није могао лично доћи пошто је мецлис коме је предсједавао био у сталном засједању.¹⁵

Као наставак промјена у административном уређењу вилајета које су почеле 1865, Порта је 1867. издала наредбу да тадашњи кајмаками пређу у ранг мутесарифа, мудире у кајмакаме, вицемуцији у мудире, мухасебеније у дефтедаре, малбудири и мухасебеније и малкиатиби у ранг малмудира. Та промјена звања извршена је у свим вилајетима Царства и наишла је на опште одобравање оних на које се односила. То је донекле умањило незадовољство које је владало код вишег чиновништва, а било је изазвано другом одлуком Порте по којој им се умањује плата за 16 посто.¹⁶ Упоредо са увођењем нове административне подјеле, валија је смјењивао оне представнике власти који су показали непослушност, као и из неких других разлога који нису били познати јавности, или се о њима само нагађало. Половином 1867. године смијењен је бербирски мудир Ахмед-ефендија, а на његово мјесто је постављен интендант намјесниковог двора Мехмед-ефендија. Ову промјену није одобравало становништво Бербира; оно је цијенило Ахмед-ефендију који је стекао заслуге за Царство као официр, а својим управљањем задобио наклоност народа. Нови мудир је 2. јула 1867. кренуо из Сарајева у Бербир. Приликом пријема код валије, он му је уручио 17 ордена Мецидије III и IV реда да их по заслуги подијели беговима и првацима мудирлука.¹⁷

¹⁴ АБХ, АУГКС, К 118, 662/1866, Костајница 16. маја 1866. Исто, 800/1866, Бањалука 7. јуна 1866. У Бихаћу су били сљедећи представници власти: кајмакам Реуфбег и кадија Хаким-ефендија, а мехмур махсуз у Бањалуци био је Фехим-ефендија.

¹⁵ Исто, К 119, 824/1866, Бањалука 1. јула 1866.

¹⁶ ННStA W, P. A. XXXVIII/GKS, К 176, Сарајево 2. јула 1867.

¹⁷ ННStA W, P. A. XXXVIII/GKS, К 176, Сарајево 2. јула 1867.

У опорезивању становништва било је такође извјесних промјена. Из Цариграда је упућена једна комисија са задатком да нумерише куће и означи улице, последице чега је иста комисија процјенила вриједност кућа, па је то служило као основица за опорезивање. Након Сарајева то је требало да се спроведе и у другим дијеловима ејалета.¹⁸

Мјесне власти су покушале да спријече неконтролисано наоружавање становништва, а да би утврдиле колико оружја има код народа довијале су се на разне начине. Тако је на примјер у том циљу организована хајка на дивље животиње у ливањском крају. Сељацима је било наређено да у хајку понесу своје оружје, али се одазвао мали број сељака јер наводно нису имали оружја. Власти су и даље биле у недоумици да ли сељаци заиста немају оружја, или су прозрели намјеру власти, па се збон тога нису одазвали.¹⁹

Иако је Драганчић у првој години свог службовања у Бањалуци неколико пута у својим извјештајима повољно оцјењивао однос који су представници турске власти имали према њему, он је последице годину и по дана, ваљда кад је поближе упознао прилике у Бањалуци и Бихаћу, веома неповољно приказао прилике у кајмакамији, а посебно лош однос власти према хришћанима. Тако у једном извјештају наводи: »Што се тиче личне сигурности хришћанског становништва, у односу на њихов живот и иметак, Турци се у свом фанатизму тако уздижу да се хришћанин једва усудује да слободно иде кроз чаршију а да не буде нападнут од Турака. А ако таквог ипак пут нанесе у дућан који се налази у турској четврти града, он се не враћа а да није био зостављан.« Тако је 29. јула 1867. извјестио да су у Бањалуци и њеној околини убијена три хришћанина, а њихове породице се чак нису усудиле да убице пријаве властима јер су се плашиле да починиоци не побију и њих и њихову дјецу.

Војници бањалучког гарнизона (четири ескадрона коњице и један батаљон пјешадије) предњачили су у нарушавању реда и доприносили несигурности грађана. »Они су хорда привилегованих уличних разбојника умјесто да буду војска која је задужена да

¹⁸ Исто, Сарајево 24. јула 1877; вид. Берислав Гаврановић, *Босна и Херцеговина од 1853—1870. године*, Сарајево 1956, 333.

¹⁹ Сарајево 30. јануара 1867; Х. Капишић, *нав. дјело*, 109. Прије неколико дана наредио је валија свим босанским мудирима да утичу на богате босанске бегове, аге и спахије да за себе набаве по једну савремену пушку која кошта седам стотина гроша; ННStA W, P. A. XXXVIII/GKS, K 182, Сарајево 9. фебруара 1868. Шериф Осман-паша је тражио од цариградске владе да и Босанце снабдије новим пушкама »острагушама«; наводно је тражио да се за Босански вилајет обезбиједи 5.000 пушака. Изгледа да је Порта прихватила валијин приједлог, јер је конзуларни агент из Ливна обавијестио генералног конзула да је у Ливно стигло 90 »острагуша«. Међутим, муслиманско становништво није радо прихватило ове пушке, а конзуларни агент је сматрао да то потиче из два узрока: прво, што муслимани воле своје старе пушке; друго, што је цијена од 500 цјастера била за њих превисока.

одржава ред.« Ово њихово понашање се донекле могло разумјети. Наиме, логоровали су под шаторима пред Бањалуком од прољећа 1867, добијали су недовољне количине хране: у 12 сати само посну чорбу, а тек у 10 сати навече један оброк који се састојао од чорбе и једног јела с петином оке меса и три четвртине оке хљеба дневно (који је био тако лош да је био неупотребљив). Ајлук им није исплаћиван безмало годину дана, па су били присиљени да се кафом, ракијом, духаном и воћем снабдијевају крабом и пљачком. Обично би се појединачно или у групама од 5—10 људи размилили по околини на све стране, а најчешће у хришћанска села, те крали, нарочито воће, или пресретали сељаке и отимали им и посљедњи грош. Чак су силазили и у чаршију, па како нису ту смјели пљачкати, давали су себи одушке тако што су вријебали мирне грађане. И конзуларни агент Драганчић је био изложен непријатностима: оскрњављен је гроб његове кћерке на католичком гробљу (поломљен крст од ливеног гвожђа), а његову жену која се враћала кући у пратњи слуге, аскери су јавно вријебали. Војска ни њега није поздрављала и ускраћивала му је дужно поштовање. Како се аскер понашао, Драганчић је илустровао још једним примјером који није био усамљен, него би се прије могло рећи да је свакодневна појава. У уторак, 23. јула 1867, двојица аскера, нефер Борозан и нефер Рашид, цијели дан су правили неред у чаршији, ишли из једне крчме у другу, пили не плаћајући ништа а кад би бирташ затражио да плате, они су га злостављали. То је јављено мутесарифу, па је он наредио војном команданту миралају Ахмедбегу да удаљи двојицу аскера из чаршије. Миралај је одмах послао неколико официра са пратњом да без буке спроведу нефере у логор, али су ови то одбили. Кад су стигли усред чаршије ушли су у један дућан и узели ракију и пола оке духана. Кад је трговац затражио да плате, један од њих га је ударио ногом и трговац је пао. На то је дотрчао трговац из сусједног дућана, али су аскери и њега напали, оборили и злостављали. Дотрчао је и Тодор Баковић, књиговођа у Пиштељићевој трговачкој фирми, лијепо их замолио да се смире, али су и њега злостављали, па му је један аскер чак држао нож неколико минута на прсима и потом га и ударао ногама. Дабовић се некако отео ј побјегао, но они су га сустигли и замало га нису убили. Потом су се сами упутили у логор. Уз пут су бербирском трговцу Чолановићу отели бунт папира за цигарете. Тодор Дабовић је праћен гомилом народа дошао пред мехџему да подигне тужбу код мутесарифа, који је управо тада наишао са миралајем Хусенбегом. Дабовић му је бацио кључеве од свих магацина и дућана (власништво трговца Пиштељића који се тада налазио у Кисељаку) и рекао му нека »он сада управља његовом (Пиштељићевом) имовином и нека је пренесе на сигурно, пошто ће он са својом породицом отићи у свој завичај — они оваје нису више сигурни за свој живот и иметак«. Тада се Али Риза-паша с двојицом заптија одмах упутио за аскерима. Међутим, аскери нису послушали наређење заптија, па ни самог

мутесарифа, који се тако наљутио да је скочио са кола и јурнуо на њих. Они су се одупрали, али он је једном руком ухватио једног, а другом другог и бацио их на земљу. Иако су га повукли на земљу са собом он их је ипак савладао па су се тек тада предали и били спроведени у логор. Том приликом је мутесафир лакше повриједио лијеву руку. Аскери су ухапшени, а пријава против њих је послата у Сарајево.²⁰ Учестале тужбе против војника који су правили изгреде и злостављали становништво утицале су на провинцијску управу да у Бањалуку упути миралаја Хусеинбега да провјери оправданост тужби. Он је боравио у Бањалуци у јулу 1867. и спровео опсежну истрагу не само у вези са тужбама које су поднесене против војника и њихових старјешина него и њиховог команданта миралаја Ахмедбега. Поред осталог је испитивао и сљедовање лошег хљеба војсци.

У вријеме Хусеинбеговог боравка у Бањалуци, мјесне власти су започеле градњу касарне за коју је 1866. било одобрено 160.000 пјастера. У четвртак 25. јула 1867, у 7 сати ујутро скупили су се сви угледни људи у граду да би присуствовали полагању камена-темеља за коњичку касарну за 400 људи и 400 коња. Полагању камена-темеља присуствовали су такође мутесариф Али Риза-паша, миралај Хусеинбег и аустријски конзуларни агент Драганчић, који су уједно извршили смотру постројеног бањалучког гарнизона. Потом су коњички и пјешадијски војни имами изговорили молитву, па је (камен-тежак отприлике 4 кубика) положен на припремљено мјесто. При том је по обичају стављено у његову шупљину неколико турских сребрених новчића. На камену су заклана два овна, па је њиховом крвљу натопљен темељац, а затим је затворена шупљина с новчићима и набачен малтер. Иза тога је командант бањалучке војске миралај Ахмедбег издао наредбу војсци да свечано продефилује, и то је био знак да је свечаност завршена. Слична свечаност је одржана и у Дервенти, гдје је такође започела градња коњичке касарне, па је мутесариф и тамо положио камен-темељац, а са њим је био и Хусеинбег. Мутесариф се вратио из Дервенте у Бањалуку 27. јула, а миралај Хусеинбег је продужио у Сарајево.

Појављивале су се и разбојничке банде на друмовима и у шумама. О једној таквој, која је иначе била најјача на бањалучком подручју, Драганчић је писао опширније. Ријеч је о разбојничкој банди коју је предводио неки Чорда, а њени истакнутији чланови су били Омер Талић, Гавро Сукера и извјесни Хабиб. Више »добростојећих« посједника били су или чланови банде или њени јатаци и помагачи. Банду је нарочито помагао Мухаремага из Ситнице, који је разбојницима давао храну и друге потрештине, па је у његовом чардаку чак припремана храна за њих. Неколицина његових рођака су дању обављали свакодневне послове,

²⁰ АБХ, АУГКС, К 128, 1150/1807, Бањалука 29. јула 1867.

а ноћу се придруживали Чорди и харали по селима Ситнице, Раткову, Сбражици, Дујаковици, Лусићу, Стричићима, Добрњи и Шљивну. Кад стигне у неко од ових села Чорда подигне свој логор усред села, нареди да му одмах дође кнез и тада разреже контрибуцију коју има да му плати свака кућа, слично како то ради званична власт код разрезивања пореза. Обично најсиромашнији сељак морао би да плати један дукат, а најбогатији и 20 дуката. Још се нико није ни усудио да ове разбојнике пријави властима. Мухаремага је запријетио кметовима да ће их протјерати са земље ако не буду издржавали Чорду или ако би га они пријавили властима. Неколико најсмјелијих кметова тајно су дојавили Чордина нејела Драганчићу, овај је преко својих повјерљивих људи провјерио наводе и установио да је наведено све истинито. Потом је Драганчић обавијестио мутесарифа, који се управо био вратио из Дервенте, а он је обећао да ће предузети одговарајуће мјере против Чорде и његове дружине. Драганчић је сумњао да ће мутесарифу поћи за руком да онемогући Чорду уколико за то не добије људе из другог округа будући да Чорду помажу такви људи као што је Мухаремага, па се чак говорило да га помаже и Назифага мутесарифов замјеник, а они су веома утицајни. Колико је Чорда био суров види се из следећег примјера: он је 24. јула 1867. упао у кућу једног богатог сељака у селу Требави и затражио да му одмах преда 20 дуката и своју младу жену. Сељак му је без ријечи исплатио 20 дуката, али је одбио да му уступи своју жену рекавши да ако већ мора да му даде новац, то не значи да му мора дати и своју част. Чорда га је на то убио пиштољем, а потом га искасапио ханцаром на комаде. Овај случај није чак ни пријављен властима. Да убиства нису била ријетка ствар показује и примјер који се догодио у селу Соколову. Милић Даничић, кнез Хаџи Назифагин, усмртио је између 18. и 20. јула 1867. кмета Грка Секулића само зато што се није одазвао на работу. Отац и мати убијеног понијели су његову крвљу натопљену одјећу да је предају властима у Бањалуци и да туже убицу, али је за то дознао Хаџи Назифага и послао пред њих свог човјека да их доведе њему. Тада им је Назифага запријетио да ће побити и њих и њихову осталу дјецу само ако се усуде да проговоре о томе. Смртно заплашени овом пријетњом, несрећни људи су се вратили кући и нису пријавили смрт свог сина. Ово је било могућно и зато што је Назифагин син, мемури махсуз Фехим-ефендија, био и у Ђинајет и у хукук мецлис, тј. и господар и судија.²¹ Било је заиста тешко спроводити реформе у Босни и Херцеговини у приликама које су тамо владале.

Пограничне војне команде пратиле су догађаје у Босни. Тако у једном извјештају о босанским приликама за вријеме од 1. до 15. октобра 1867, аустријски доушник пише да у Босни круже разне гласине које је тешко провјерити, али да тим гласинама и

²¹ АБХ, АУГКС, К 128, 1150/1867, Бањалука 28. јула 1867.

не треба поклањати повјерење. Нарочито није требало вјеровати ономе што се односило на Русе, јер Босанци сматрају Русе непријатељима Османског Царства. Међутим, вијести које су допирале из Цариграда и Сарајева обично су биле тачне. По тим вијестима, влада је чврсто одлучила да спроведе реформе у Царству. Ипак у Босни није вршено регрутовање, нити су долазиле нове војне снаге; од хришћана се тражило да се покоравају својим господарима.²²

Аустријски конзуларни агенти у Бањалуци, Брчком и Ливну посвећивали су највећу пажњу трговачким пословима између ових крајева и Аустрије. Управо зато што им је то био најважнији задатак, генерални конзул није био задовољан тиме што су на ова мјеста постављени официри који су мало знали о трговини. У Бањалуци је трговина била добро развијена. По оцјени већине путника који су пролазили кроз Босну и Херцеговину у XIX вијеку, Бањалука је долазила одмах иза Сарајева. То је био град са 18.000—20.000 становника и са око 450 дућана и занатских радњи. Из пописа дугова који је 1865. сачинио Ристо Јово Кнежић, бањалучки трговац, произлази да су се задужили код следећих фирми:

»Морена« у Бечу	3.800 фор.
»Сингер« у Бечу	1.600 фор.
»Владислав« у Бечу	800 фор.
»Ј. Баруцк« у Бечу	1.500 фор.
»Финз« у Бечу	1.500 фор.
»Израел Руссо« у Бечу	500 фор.
»Хандемајо« у Бечу	700 фор.
»Рубелло« у Венецији	13.000 фор.
»Запетти« у Венецији	3.000 фор.

За њега су гарантовали Јусуф Шибих, Борђе Делић и Јово Пиштељић. Кнежић је био један од водећих бањалучких трговаца и, као што се види, трговао је са неколико трговачких фирми из Беча и Венеције.²³

Трговина се иначе из године у годину знатно повећавала. Једино је обим трговине преко Брчког био смањен, што се види из податка да је 1866. преко брчанске скеле, без дотицања аустријске обале, извезено у Србију робе у вриједности:

²² АБХ, АУГКС, К 130, 1534/1867, Бањалука 14. октобра 1867; Исто, Боровац 13. октобра 1867. Der tiefernste anscheinend gleichgiltige Muselman, der es verstanden, seine knapp bemessenen Worte unauffällig stets der Tagespolitik zuzuwenden, um aus der wenn auch so ungnügenden Antwort irgend welche Kombinationen oder Schlüsse zu ziehen, kümmert sich jetzt wie gesagt nicht mehr um die Politik: sein gan-es Denken und Trachten ist jener graurigen Zukunft gewidmet, welche ihn eben aus Folge der Missernte um seine Existenz besorgt macht.

²³ АБХ, АУГКС, К 114, 1449/1865, Бањалука 25. октобра 1865.

— израђевине од коже као што су коњски амови, опанци и слично	6.982 фор.
— 6.949 центнера сировог гвожђа	86.000 фор.
— 512 центнера граха	2.843 фор.
— сухих крушака и пекмеца	62 фор.
— 374 центнера (?)	120 фор.
— хасура и метли	309 фор.
— кремена	2 фор. 50 кр.

С в е г а: 96.318 фор. 50 кр.

У исто вријеме је увезено у Босну:

— корица за ножеве у вриједности од	6 фор. и 25 кр.
— кућних папуча и ципела	96 фор.
— аула	48 фор.
— црвеног и бијелог лука	102 фор. и 50 кр.
— готове одјеће за турску војску	882 фор.
— 7 центнера меда	105 фор.
— вунених чарапа	23 фор. и 10 кр.
— 572 центнера ракије	4.576 фор.
— 96 центнера вина	480 фор.
— 363 центнера духана	43.560 фор.

С в е г а: 49.878 фор. и 85 кр.²⁴

Већ 1867. године, аустријски конзуларни агент у Брчком извјестио је Генерални конзулат у Сарајеву да је увоз транзитних артикала из Цариграда преко брчанске скеле знатније смањен. До смањења трговине преко брчанске скеле дошло је због тога што су се сарајевски трговци оприједјелили да своју робу из Цариграда превозе »Лојдовим« паробродом до Трста, а отуда преко Сиска и Брода до Сарајева. Био је то јефтинији и сигурнији пут него превоз ријечним бродовима.²⁵

Трговина у Бихаћу обављана је углавном преко Заваље кроз Оточку граничну регименту, па у Сењ. Међутим, знатан дио трговачких послова обављало је погранично становништво, нарочито трговину пољопривредних производа. Највише је извожено жито: пшеница, кукуруз, јечам и зоб, а од поврћа грах, затим воће, крушна и ситна стока, прерађевине од духана и грађевинско дрво. Значајнији бихаћки трговци 1867. године били су:

²⁴ АБХ, АУГКС, К 126, 709/1867, Брчко 6. маја 1867.

²⁵ АБХ, АУГКС, 86/1868, Брчко 8. јануара 1868.

Илија Павловић са обимом трговине од	10.700 фор.
Хусо Хаџиабдић са	10.600 фор.
Мустафа Бећирпашић са	9.800 фор.
Спасоје Лакић са	8.000 фор.
Мехмед Мусић са	7.600 фор.
Ристо Михајловић са	6.700 фор.
Јово Калаба са	4.600 фор.
Хусо Салихоџић са	4.500 фор.
Хасанбег Ибрахимбеговић са	2.300 фор.
Але Миџић са	1.700 фор. ²⁶

Како је процјењивао аустријски конзуларни агент у Бањалуци, за бихаћку трговину било би потребно да се оспособе боље цесте, посебно са задарским округом. »Са задарским подручјем, бихаћки трговци нису имали никаквих трговачких веза.« Једина веза била је саобраћајница која је из Бихаћа водила кордонским друмом од Заваље до Боричевца, а затим преко Дољана, Саба и Зрмање до Книна и Задра. У уређивању ове цесте у току 1860. и 1861. учествовао је и капетан Станислав Драганчић који је 1867. био аустријски конзуларни агент у Бањалуци и који је проучавао питање трговачких веза између Бихаћа и аустријског залеђа. Бихаћки трговци су 1868. имали знатно већи обим трговине, што се види из овог прегледа:

име	вјеро-исповјест	радње	вриједност у гулденима		
			Сењ Ријека Трст	Беч	заједно
Хусо Хаџиабдић	муслиман	мјешовита	9.000	1.700	10.700
Спасоје Лакић	правосл.	„	10.000	2.000	12.000
Мустафа Бећирпашић	муслиман	„	6.000	1.000	7.000
Мехмед Мусић	муслиман	„	7.000	1.000	8.000
Хусо Салихоџић	муслиман	„	4.000	1.000	5.000
Ристо Михајловић	правосл.	„	12.000	2.000	14.000
Јово Михајловић	правосл.	„	9.000	1.000	10.000
Хасанбег Ибрахимпашић	муслиман	„	2.500	—	2.500
Тодор Дукић	правосл.	„	9.000	4.000	13.000
Илија Павловић	правосл.	„	8.000	4.000	12.000
Јово Калаба	правосл.	„	5.600	—	5.600
Меша Пиралић	муслиман	„	2.300	—	2.300
Але Миџић	муслиман	„	2.000	—	2.000
Јосо Ивковић	правосл.	„	2.000	—	2.000
С в е г а :			88.400	17.700	106.100

Осим ових трговаца било је и ситних трговаца чији је годишњи промет износио испод 2.000 фор. Они су трговали са сусједним мјестима аустријске Војне границе и са Вуковаром. До застоја трговине долазило је и због повремениог затварања раштела било да их је забрањивала Аустрија да би спријечила ширење заразних болести, било Турска, нарочито у вријеме ратова. Огулинска кордонс-комманда обавијестила је Генералкоманду у Загре-

²⁶ АБХ, АУГКС, К 130, 1468/1867.

бу да је босански везир намјеравао да затвори раштеле Билобрдо, Заваља, Просиечени камен, Маљевац, Костајницу, Брод и Брчко. Пошто се није знало шта је узрок овој везировој наредби, то је од Генералног конзулата у Сарајеву затражено да посредује код везира како не би дошло до ове забране.²⁷ Међутим, најчешћи узрок због којег су трговачки послови смањивали обим био је слаб род у Босни због суше или великих киша. Тако је Драганчић извијестио 3. јула 1868. да је на бањалучкој пијаци смањена потражња аустријске робе јер је жетва подбацила услијед више од 50 узастопних кишних дана.²⁸ У овом годишњем извјештају о трговини за 1868. Драганчић је дао шири осврт на трговачке послове у Бањалуци и Бихаћу.²⁹ Двадесет већих трговачких фирми у Бањалуци биле су сљедеће:

Листа

значајних домаћих трговачких фирми у Бањалуци и Бихаћу и њиховог обима саобраћаја са Аустријом

име	вјеро-исповјест	предмет пословања	вриједност у гудденима		
			Трст	Пешта и Сисак	заједно
1	2	3	4	5	6
Јово Пиштељић	правосл.	колонијал и мјеш. роба	40.000	30.000	70.000
Ристо и Јово Кнежић	правосл.	„	30.000	20.000	50.000
Јусуф Шибих	муслиман	колонијал и мјеш. роба	20.000	15.000	35.000
Борђе Белић	правосл.	„	25.000	10.000	35.000
С. А. Пољокан	Јевреј	ситна и мјеш. роба	10.000	15.000	25.000
Борђе Узановић	правосл.	различита роба	10.000	3.000	13.000
Сава Библија	правосл.	„	10.000	2.000	12.000
Ристо Вукић	правосл.	„	2.000	5.000	7.000
Саво Милић	правосл.	„	8.000	2.000	10.000
Тодор Пиштељић	правосл.	„	8.000		8.000
Јово Милић	правосл.	„	—	8.000	8.000
Сава Сурутка	правосл.	„	2.000	5.000	7.000
Окановић и Герковац	правосл.	„		3.000	3.000
Хаџи Мујо Татарић	муслиман	„	6.000	—	6.000
Хаџи Шаџир	муслиман	„	—	6.000	6.000
Авдо Скоруп	муслиман	„		5.000	5.000

²⁷ АБХ, АУГКС, 1215/1868, Загреб 27. септембра 1868.

²⁸ Исто, 1004/1868, Бањалука 3. јула 1868.

²⁹ Исто, 535/1869, Бањалука 1. априла 1869.

1	2	3	4	5	6
Јефто Маслеша	правосл.	шпиритус		3.000	3.000
Ибрахим Плићанин	муслиман	со		20.000	20.000
Алија Плићанин	муслиман	„		20.000	5.000
Хаџи Алија Бојић	муслиман	„		5.000	5.000
С В Е Г А			157.000	177.000	319.000

Обим трговине у 1868. у поређењу са 1867, био је мањи зато што је подбацио род житарица, па је самим тим смањена потражња робе која је стигла на бањалучку пијацу из аустријских земаља. Док је 1867. извезено робе за 1,217.000 форинти, тај извоз је у 1868. смањен на 667.500 форинти; највише је подбацио извоз пшенице (мањи за 397.400 форинти). Извежени су сљедећи артикли: раж, зоб, кукуруз, шљива, восак, вуна, коњи, крупна и ситна стока, свиње и духан. Бањалучки трговци су набављали робу у Трсту, Пешти и Бечу. Колике су биле те набавке може се закључити по новчаној вриједности наведеној у табели на којој су имена десеторице бањалучких и бихаћких трговаца. Цијена превоза робе је прилично утицала на њену малопродајну цијену:

за житарице по једној мјерици:

од Бањалуке до Бербира	20 круна
од Бербира до Сиска	10 круна
од Сиска до Трста	70 круна

Дакле, превоз једне мјерице житарица од Бањалуке до Трста износио је једну фор. За робу која се може превозити колима, цијена од Бањалуке је износила 3. фор. Од Бањалуке до Травника, роба је преношена на коњима и превоз се рачунао по товару. Тако се за један товар (обично један кантар) плаћало 90 круна од Бањалуке до Травника, а од Травника до Сарајева 80 круна; дакле, од Бањалуке до Сарајева једна фор. и 70 круна. Од Травника до Ливна, роба је такође искључиво преношена на коњима, с тим што је за један товар наплаћена једна фор. и 20 круна, а од Ливна до Сплита 80 круна. Дакле, од Травника до Сплита двије фор. а од Бањалуке до Сплита двије фор. и 90 круна. Из Бихаћа је роба преношена на Заваљу од Оточца, а потом до Сења. Цијене превоза нису биле уједначене него су зависиле од годишњег доба и количине робе. Иначе, у Бањалуци и Бихаћу није било људи који су се искључиво бавили превозом робе. Већи трговци су имали своје људе који су организовали пренос, а највише их је било у Бербирци: најмање пет стотина, док се у Бањалуци могло наћи око двадесетак. То је и разумљиво будући да је роба претежно довозена лабама Савом, а онда превожена на одредишта. Бербирци су у томе нашли уносан посао.

Трговина је обављана у дућанима, а највећи промет је био пазарним даном који је прописивала Порта за свако мјесто. Пазарни дан у Бањалуци је био уторком, у Бихаћу петком, у Бербиру четвртком, и тих дана би становништво нагрнуло из ближе и даље околине не само ради продаје и куповине него и да сазна нове вијести. Поред тих седмичних пазарних дана, једном годишње су одржавани вашари. Вашар у Бањалуци је одржаван на православној празник Духове, а трајао је осам дана. На тај вашар су долазили купци и продавци са цијелог подручја Босне и Херцеговине, али и из сусједних аустријских крајева, Брода, Сиска, Осијека, Пожеге и Пакраца. Осим уобичајене робе, на овом вашару је много продавана и разноврсна стока. Драганчић је процијенио да се на овом вашару продавало и по 5.000 до 6.000 коња и веома велики број друге крупне и ситне стоке.

У Босанској крајини је било више добрих путева; у односу на Босну и Херцеговину у цјелини, путеви у Босанској крајини су били гушћи и боље су одржавани. У најбољем стању је био друм од Бањалучке до Градишке зато што је то био државни друм, па га је она и одржавала. Пут од Бањалучке до Бихаћа није уредно одржаван, дионица од Бањалучке до Ивањске била је тешко проходна и запуштена, али је пут од Ивањске до Бихаћа био добар. Једна цеста од Бањалучке водила је за Брод преко Дервенте и Прњавора, а друга преко Кобаша. Ове цесте су слабо одржаване, па су биле проходне без опасности само у сушно годишње доба. Цеста од Бањалучке до Травника водила је до Варцар-Вакуфа (Мркоњић-Град), и то преко Ситнице, али као нова није још била завршена 1868, због чега је пут био тежак, нарочито у кишно доба. Многе цесте су наилазиле на препреке које су чиниле ријеке. Врбас је био премошћен на више мјеста: у Бањалуци су изграђена два моста, а један је изграђен код Клашница, па се преко њих могао обављати превоз и колима. Мост преко ријеке Сане налазио се у Приједору.

У већим мјестима су била велика складишта за извозну робу, а највећи број их је био за кукуруз пошто је он представљао главни извозни артикл. Кукуруз је по правилу чуван у складиштима до прољећа, а онда је изношен на пијацу. Бањалучки округ је годишње продавао око 200.000 метцена кукуруза. Мада је у 1868. био већи број кишних дана, па је род пшенице подбацио, ипак се та година није могла убројити у неродне из разлога што су добро родили кукуруз и зоб.

Иначе је у Босанском вилајету у 1868. уведено неколико нових пореза: опорезовано је гајење оваца, и то један и по пјастер по овци. Уведено је и наплаћивање таксе на пијацама: купац је плаћао таксу на свакогроло крупне и ситне стоке, наплаћивали су је градски органи управе, а чинила је извјестан комунални фонд. Новац из тог фонда требало је да послужи за извођење радова који су доприносили уљепшавању града, чувању чистоће и одржавању градских улица и мостова. У овај фонд су уплаћивали

ване и друге врсте такса; тако је у њега уплаћивана и аренда од продаје пијавица, риба и шишарки. Пошто је формирање овог комуналног фонда у Бањалуци 1868. било још у току, то се није поближе знало у шта ће се све користити новац који је у њега положен, нити који ће све приходи чинити његову масу.

Значајно је било и то што је телеграфски саобраћај био већ уведен на том подручју. У Бербиру је раније уведена једна линија за интервенционално повезивање и постојао је један уред. Нова телеграфска линија, али за унутрашњи саобраћај, уведена је од Сарајева до Бањалучке, па преко Приједора, Новог и Крупе до Бихаћа. Ова телеграфска линија, као и линија која је уведена 17. јуна 1866. и која је повезивала Сарајево и Бербир преко Травника и Бањалучке, донијела је корист трговини.³⁰

Генерални конзул Штефан Херфелд писао је барону Бојсту 28. августа 1868. да није био у могућности да подробније проучи односе између Босне и Војне границе зато што су извјештаји који су стизали од конзуларне агенције из Бањалучке и Брчког садржавали смо оскудне податке. Пошто је обишао Посавину и Босанску крајину, то је имао могућност да извјести владу у Бечу о политичким приликама у сјеверном дијелу Босне: »Већ раније ми је пало у очи да су у средишту Босне бар чињени извјесни покушаји да се цариградске реформе прикажу муслиманском становништву као прихватајиве. Са приближавањем аустријској граници, отпор према њима постаје све јачи јер га локалне власти прије потхрањују него сузбијају.«³¹

Dr Galib Šljivo

CONDITIONS IN NORTH BOSNIA IN THE SIXTIES OF THE 19th CENTURY

S u m m a r y

In order to protect her merchants and increase the volume of commercial affairs in the vilayet of Bosnia, Austria opened, in the second half of the 19th century, several consular agencies. In the northern part of Bosnia she opened the consular agencies at Banjaluka (1852) and at Tuzla (1854). Both these agencies were transferred still nearer the Austrian, Turkish frontier, to wit the agency from Banjaluka to Bihać (1863) and from Tuzla to Brčko (1865). The consular agency of Brčko remained at this town up to the Austro-Hungarian occupation, and that from Bihać was moved again to Banjaluka in 1865.

The Austrian consular agency at Banjaluka followed the commercial conditions in the sanjaks of Banjaluka and Bihać, informed regularly thereof the competent General Consulate in Sarajevo. It followed in the same way politi-

³⁰ В. Скарпић, *нав. дјело*, 230.

³¹ ННStA W, P. A. XXXVIII/GKS, K 182, Сарајево 28. августа 1868.

cal circumstances. The consular agent Dubravčić reported on the administrative and juridical reform carried out at Banjaluka in 1865, precisely in this very year as the consular agency was re-opened at Banjaluka. On the basis of these reports was reconstructed the picture of political conditions in this sanjak and particularly described the commercial turnover at Banjaluka and Bihać.

The trade at Bihać was concentrated in the hands of fourteen merchants (seven Moslems and seven Orthodox ones) which performed the retail trade, but also commercial transactions with Triest and Vienna.

At Banjaluka there were 20 wholesale merchants (twelve Orthodox, a Jew and seven Moslems) which carried out commercial affairs with Triest, Pest and Sisak in the value of 348,000 florins a year. The data noted by the consular agent Dubravčić pointed out unambiguously that both at Banjaluka and at Bihać the trade was very developed and that these two towns were connected by very good roads with the neighbouring localities.